

suushäiriöstä kärsivät ovat saaneet yhä enemmän huomiota esimerkiksi suoratoistopalveluiden erilaisien rikosdokumenttien myötä. Toisaalta arkielämän kielenkäytössä kuulee vaikkapa junalla matkustaessaan ihmisten luonnehtivan sisaruksiaan, työyhteisön jäseniä, entisiä pomojaan sekä tietenkin ex-puolisoitaan psykopaateiksi. Ja luonnollisesti Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump osoittaa joidenkin mielestä noin joka toisella twiitillään olevansa sellainen. Mutta millainen tämän vuonna 1969 ICD-8-tautiluokituksen käyttöönoton myötä lääketieteellisestä diagnostiikasta kadonneen diagnoosin historia Suomessa on ja millainen yhteiskunnallinen merkitys sillä on ollut? Tähän kysymykseen Katariina Parhi pyrkii vastaamaan teoksessaan *Sopeutumattomat. Psykopatian historia Suomessa*. Teos pohjautuu hänen kesällä 2018 tarkastettuun ansiokkaaseen väitöskirjaansa ja sen aineistoon, joka koostui Lapinlahden, Niuvanniemen ja Oulun piirimielisairaalan potilaskertomuksista.¹ Tähän teokseen Parhi on analysoinut potilaskertomuksia sekä mielenlilalausuntoja myös Turun vankimielisairaalaista sekä psykopaateiksi diagnosoitujen lapsipotilaiden potilaskertomuksia Pitkäniemen sairaalan arkistosta.

Parhin teos rakentuu neljän pääluokun, jotka analysoivat sitä, millaiseksi psykopatia miellettiin erilaisten laitosten (mielisairaalan ja vankilan) asukeissa tai mielenlilatulutittavissa, armeijan palveluksessa olevissa sotilaissa ja miten sen tulkittiin heijastuvan perheissä esimerkiksi lapsien käyttäytymiseen, sosiaalisiin ongelmiin tai seksuaalisuuteen. Vaikka laajan aihepiirin käsittely luo omat haasteensa, mikä paikoin näkyy tekstin samankaltaisuutena, on Parhin valitsema ratkaisu lähestyä aihetta neljästä tulokulmasta toimiva tapa jäsentää psykopatian muuttuvia merkityksiä 1900-luvun alusta 1960-luvun loppuun.

Teoksen ensimmäinen osio Klinikka käsittelee psykopatian merkityksiä käytännön lääketieteessä ja luo näin hyvän pohjan seuraaville kappaleille. Huomion kohteeksi nousevat muun muassa Helsingin yliopiston psykiatrisen klinikan ja samalla Lapinlahden sairaalan ylilääkäri Christian Sibeliuksen (1869–1922), oikeustuopin alilääkäriin Akseli Nikulan (1884–1956) sekä Lapinlahdessa että Pitkäniemessä työskennelleen lääkäri Wilfrid Eugén Brotheruksen (1888–1919) tekemät tulkinnot psykopatiasta sekä siihen vaikuttavista seikoista. Varsinkin psykopatian ja alkoholin suhdetta tarkasteleva luku on mielenkiintoinen. Parhi nostaa esille W.E. Brotheruksen Duodecimissa vuosina 1913 ja 1916 julkaisemat tutkimukset, joissa hän pyrki alkoholikokeiden avulla osoittamaan, että yksilöiden rakenteellinen epänormaalius näkyi heidän poikkeavassa tavassaan reagoida alkoholiin. Kokeessa tutkittaville juotettiin alkoholia, jonka vaikutuksen alaisena heidän piti esimerkiksi lukea, laskea ja suorittaa assosiaatiokoe. Erityisen merkittävän Brotheruksen kokeesta tekee se, että se oli yksi psy-

Sopimattomat ja sopeutumattomat

Katariina Parhi:

Sopeutumattomat. Psykopatian historia Suomessa. Siltala 2019. 250 s. ISBN 978-952-234-6001.

Hannibal Lecter, Patrick Bateman, Francis Underwood. Tuttuja henkilöitä elokuvakankaalta ja tv-ruudulta. Pahoja, kiehtovia ja psykopaatteja. Myös tosielämän psykopaatit eli nykytermein sosiopaatit tai persoonalli-

kiatrian alan ensimmäisistä tieteellisistä kokeista Suomessa. Brotheruksen mukaan psykopatia ilmeni myös muunlaisina ”poikkeavuuksina”, kuten huumausaineden käyttönä, epänormaalina tunne- ja tahtuelämänä ja varsinkin poikkeavana viettielämänä (onania).

Seuraava osa käsittelee psykopatiadiagnoosin käyttöä armeijassa. Esille nousevat kestävyystään tai älyllään heikot alokkaat, simputtavat kouluttajat, sodassa traumatisoituneet sotilaat ja sodan jälkeiset vakuutus-huujarit tai sellaisiksi tulkitut. Myös aseistakieltäytyjät saivat psykopatiadiagnooseja, kenties tunnetuimpana heistä Arndt Pekurinen (1905–1941), jolle määriteltiin Lapinlahden sairaalassa diagnoosiksi konstituutionaalinen psykopatia. Tuon ajan tilanteessa Pekurisen toiminta oli, kuten Parhi toteaa, osoitus niin äärimmäisestä sopeutumattomuudesta, että siihen tarvittiin psykiatrin antama diagnoosi. Parhin tulkinta on yhtenevä Ville Kivimäen sota-ajan rintamamiesten psyykkistä kestämistä käsittelevän tutkimuksen kanssa²: yksilö oli vastuussa omasta mielenterveydestään ja jos sotilas sairastui, kyse oli hänen puuttuvasta kestävyystään ja siten sairaalloisesta konstituutiosta.

Huomion ja tutkimisen arvoisena seikkana Katariina Parhi nostaa esille sotaan osallistuneiden naispotilaiden eli lottien vähyden Oulun 32. sotasaaralan hermo- ja mielitautiosastolla. Osastolla toki hoidettiin siviilipotilaitakin ja varsinkin naispotilaiden osalta tehtävä oli kiireellinen, sillä puolison ollessa rintamalla heidät oli saatava pian takaisin kotiin. Toisen maailmansodan vaikutusta lottien ja kotirintaman naisten mielenterveyteen ei ole juuri tutkittu. Ehkäpä nyt olisi korkea aika myös tämän aihepiiriin tutkimiseen.

Kolmas luku käsittelee psykopatian ilmentymiä perheessä: parisuhteissa, lapsissa, seksuaalisuudessa ja etenkin sen poikkeavuuksissa. Perheet olivat olennaisia yhteiskunnan toimivuuden kannalta ja siksi ne olivat asiantuntijakontrollin keskiössä. Psykopaattiksi diagnosoitun perheenjäsenen toiminta heijastui perhe-elämän eri osa-alueille, joten psykopatia perheissä oli mitä suurimmassa määrin myös yhteiskunnallinen kysymys. Lasten kohdalla esille nousivat erilaiset kurittomuudet ja vilpillisyydet sekä liian varhain alkanut sukupuolielämä. Pitkäniemen sairaalan lapsipotilaiden diagnooseissa psykopatian syinä korostui usein perimä ja ”sukurasitus”. Aikuisten osalta psykopatiaan liitettiin erilaisia seksuaalisia poikkeavuuksia, kuten fetisismi, sadismi, transvestismi ja homoseksuaalisuus. Nuorten naisten ”löyhä” seksuaalimoraali, jopa irtolaisuus, sai sekin joskus taakseen psykopatia-leiman. Perheiden piiriin kuuluvissa ongelmassa eri psykiatrien ja mielisairaalalääkäreiden tulkinnat vaihtelivat, eikä esimerkiksi Oulun ylilääkäri von Bagh kokenut seksuaalisuuden olevan peruste mielisairaalahoitolle.

Teoksen viimeinen osio tarkastelee psykopatiaa vanhiklan ja mielentilatutkimusten näkökulmasta. Psykopa-

tian ja rikollisuuden välillä nähtiin pitkään vahva yhteys ja varsinkin toisen maailmansodan jälkeen suuri osa mielentilatutkittavista sai diagnoosikseen psykopatian. Monet heistä saivat lausunnon tuloksena alentuneesti syyntakeisen määritelmän. Psykopaattia diagnosoitiin runsaasti vaarallisten taparikollisten piirissä ja tämä sai osan psykiatreista haaveilemaan erityisestä psykopaattilaitoksesta. Asiasta kirjoitti Ilmari Kalpa ja myös Mustasaaren sairaalan ylilääkäri Yrjö K. Suominen haikaili näiden laitosten perään.³ Tämän diagnoosin saaneet vangit eivät sopeutuneet vankilaoloihin ja siksi heidät määriteltiin psykopaateiksi. Heihin liitettyjä oireita olivat ’kverulointi’ eli vankilaoloista valittaminen eri viranomaisille sekä itsemurhayritykset ja huumeiden käyttö.

Parhi kirjoittaa selkeästi ja ymmärrettävästi vaikeasta teemasta. Välillä keskittymistä tosin herpaannuttavat lennokkaat kielikuvat esimerkiksi Christian Sibeliuksesta kastamassa varpaitaan Emil Kraepelinin kokonaisvaltaiseen ajatteluun (s. 33–34). Teoksen lähdeapparaatti on valitettavasti puutteellinen, sillä osa kirjassa viitatuista teoksista puuttuu lähdeluettelosta. Tällaisia ovat esimerkiksi Sandra Hagmanin *Seitsemän kuumaa veljestä* (2016) sekä suomalaisen lastenpsykiatrin äidin Terttu Arajärven *Pahantapaisista pojista ja tytöistä itkeviin vauvoihin: yli 100 vuotta lasten mielenterveytyötä* (1990). Toisinaan lukija kaipaa selkeämpää tietoa siitä, miten tekijä on tulkintana rakentanut. Tämä johtuu kuitenkin pitkälti siitä, että viitteet ovat kirjan lopussa eivätkä näppärästi alaviiteinä.

Katariina Parhin teos jatkaa viime vuosina ilmestyneiden erinomaisten psykiatrian historiaa käsittelevien teosten sarjaa. Teos on mielenkiintoinen ja puhutteleva, eikä se osoittele sormella tai syyllistä, sillä tutkija on analysoinut aineistoaan ymmärtävällä otteella. Parhi kytkee psykopatialle annetut merkitykset erittäin onnistuneesti muuttuviin käsityksiin sopimattomasti käyttäytymistä ja sopeutumattomista. Kuten hän osoittaa, kyse oli yhteiskunnallisesta diagnoosista, joka tarjosi mahdollisuuden puuttua haitalliseen käytökseen ja toimintaan. Teos on ajankohtainen nyt, huomenna ja pitkälle tulevaisuudessa.

Anu Rissanen, FM
Suomen historian väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopisto

1. Katariina Parhi, *Born to be deviant. Histories of the diagnosis of psychopathy in Finland*. Oulu: Oulun yliopisto 2018. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526219431.pdf>.
2. Ville Kivimäki, *Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. WSOY 2013.
3. Y.K. Suominen, *Mielisairaslainsäädäntöehdotuksesta. Suomen Lääkärilehti* 5 (1950), 141–162.